

Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la catedral de Girona (segle XVIII).

Notes per a una recerca

per *Jaume Portella i Antoni Ll. Sanz*

Hom sap que en l'actualitat els fons documentals d'origen eclesiàstic són més abundants que no pas els laics, especialment els d'època medieval. També és cert que a vegades han sofert destrosses, producte de convulsions socials i d'accidents fortuïts, però generalment les diverses institucions de l'Església han tingut bona cura dels arxius, que són prova i fins a un cert punt garantia de la seva pròpia continuïtat institucional. Perquè, de fet, molt del prestigi i del poder social d'aquestes institucions s'ha basat històricament en la possessió de grans dominis, declarats inalienables per impedir possibles balafiaments o usurpacions i gestionats amb l'eficàcia suficient per assegurar la percepció regular de les rendes.¹ D'aquí, doncs, l'interès pels arxius, que conserven la documentació acreditativa dels seus drets, a més de l'estrictament religiosa.

Tot això ja és prou conegut en termes generals, de manera que ens podríem estalviar d'insistir-hi si no fos perquè l'agençament de l'Arxiu Capitular de Girona que va efectuar-se al segle XVIII forma part de tot un conjunt d'iniciatives destinades a refermar l'explotació senyorial del seu domini, tal com demostren els plets incoats contra la pagesia i altres senyories jurisdiccionals del bisbat.²

Els repertoris set-centistes de drets medievals i moderns

A principi del segle XVIII ja es realitzen treballs d'ordenació arxivística d'una part del fons capitular. Concretament, l'any 1703 el canonge Josep Canou va

1. Cf., entre altres, José BARREIRO, *Ideología y conflictos sociales. Siglos XI-XIII* (Santiago de Compostella 1977), p. 13; Aquilino IGLESIA, *La creación del derecho en Cataluña*, «Anuario de Historia del Derecho Español», 47 (1977), p. 135; Miguel ARTOLA, *Antiguo Régimen y revolución liberal* (Barcelona 1978), p. 101, i Maurice AYMARD, *La transición del feudalismo al capitalismo, Storia d'Italia* (Torí 1978), vol. I, ps. 1.140 i 1.141.

2. No cal dir que resulta gratuïta, i de fet tendenciosa, «la relativa condescendència que han mostrat alguns autors respecte a l'actuació de les institucions eclesiàstiques com a propietàries feudals, com si es donés per sobreentesa una manifesta benignitat en el tracte dels vassalls per part dels barons eclesiàstics en comparació amb els seus homòlegs laics, presumpció no pas sempre demostrable documentalment» (cf. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Aproximació a l'estudi del domini baronial del monestir de Ripoll (1266-1719)*, «Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya (Barcelona, 17-21 de desembre de 1984)» (Universitat de Barcelona, Departament d'Història Moderna, 1984), p. 203.

portar a terme un recull de sentències, confirmacions apostòliques de privilegis, apellacions, procures, actes de compra i de lluçió de censals corresponents a l'administració de beneficis de la catedral.³ I més endavant, d'ençà del 1720, el canonge Sulpici Pontich enceta un repertori documental per aclarir si la renda de «las fundacions era existent y cobrable, y en cas de serse perduda la renda lograr una reductio y ab ella evitar lo dany se segueix a la administració y als residents, perquè se ha celebrat sempre de tot lo ques troba fundar y posar en consuetas, y salvant la renda los residents quedan defraudats de las mesadas per faltar a la administració havers per satisfacerlos».⁴ Tanmateix, no és fins a la segona meitat del segle XVIII que el capítol ordena una recopilació sistemàtica de capbreus i d'actes de venda, establiments, judicis, etc.

L'any 1757 el canonge Francesc Veray proposa que «*como los censos de las preposituras están disminuyendo diariamente, y que con vuestra autorización haya organizado un nuevo método para la administración de las capellanías, en los cuales no existe tanto interés, es evidentemente razonable que también se debe establecer un nuevo sistema para la administración de las pabordías, en las cuales existe mayor interés, así reducir todas las preposituras a una masa común o en la medida que esto no sea posible proceder por otras vías para que la administración de estas rentas sufra el menor daño posible*».⁵ Però el capítol preferí ajornar qualsevol decisió fins que els comissaris de les pabordies l'haguessin informat bé. Al cap de dos anys encara es feia una altra proposta, seguida de nous ajornaments, sense que s'arribés a decidir mai la introducció dels canvis dictaminats.⁶

Mentrestant, el capítol va prendre mesures adreçades a la millora de la gestió arxivística: prohibeix que ningú s'emporti documents si no compta amb l'autorització de l'arxiver,⁷ determina el trasllat de l'arxiu a un indret més ben condicionat i aconsella que es reuneixi la documentació de les pabordies en un mateix lloc.⁸ Després, al capítol general del dia 30 d'abril de 1759, s'acorda que els comissaris pabordials contractin escrivans per reordenar tot el seu fons documental, atès que el desordre arxivístic feia impossible la capbreuació.⁹ I, d'aquesta manera, disposant dels registres adequats per al control i actualització de les rendes, el canvi del sistema administratiu va resultar innecessari.¹⁰

3. Arxiu Capitular de Girona (ACG), *Beneficiats* (15-e-7 i 15-e-8).

4. ACG, *Repertori de les fundacions* (1-b-15).

5. ACG, *Actes capitulars* (27 d'abril de 1757). Les pabordies eren dotze unitats d'administració senyorial regides per canonges-pabordes. Teòricament només havien de cobrir les necessitats ordinàries del capítol, però de fet tenien assignada la major part del patrimoni capitular, extensíssim, d'on s'extreia un volum de rendes addicionals molt considerable (cf. Antoni Ll. Sanz, *La pabordia d'Aro de la catedral de Girona, 1180-1343*, Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Lletres, inèdita, 1983).

6. ACG, *Actes capitulars* (10 de març, 3 i 19 d'abril de 1759).

7. ACG, *Actes capitulars* (1 de desembre de 1758).

8. ACG, *Actes capitulars* (22 de desembre de 1758).

9. ACG, *Actes capitulars* (30 d'abril de 1759).

10. Cada pabordia compta amb llibres d'arxiu propis, perquè es varen continuar administrant de manera individualitzada fins a la seva desaparició, l'any 1841 (ACG, *Actes capitulars*, 6 de juny de 1845). En aquests llibres s'hi varen copiar els títols de les concessions inicials de terres —fetes pels reis francs, els comtes, etc.—, les sèries de capbreus realitzats al llarg de l'època medieval i moderna, així com també les actes d'entrada en servitud, redempcions, sentències, establiments, compres, vendes i donacions menors. Els documents no solen pas transcriure's íntegrament, sinó que gairebé sempre se'n fa un extracte on

D'acord amb els mateixos objectius, al capítol general del 7 de juliol de 1759 es decideix elaborar un llibre dels *Aniversaris presbiterials*,¹¹ que recull les rendes diàries corresponents als béns i censals d'aquesta administració, amb indicacions sobre els capbreus efectuats. Quant a les capellanies, el dia 21 d'abril de 1759 s'encomana fer una relació detallada de les seves dotacions i estudiar la manera de treure'n més rendiment.¹² Però el *Repertori general de capellanies* i l'*Índex de les capellanies arxivades*, que contenen llurs estatuts, butlles apostòliques i capbreus, no varen cloure's fins cap al 1790.¹³ Finalment, també són endegats durant aquests anys el *Llibre mestre d'arxivació de la sacristia major*¹⁴ i els de la *Sacristia mitjana de la seu de Girona*,¹⁵ on s'aplega igualment tota la documentació relativa a llurs rendes, patronats, beneficis, etc.

En definitiva, durant la segona meitat del segle XVIII el capítol de la catedral de Girona prossegueix i conclou la tasca de reordenació a fons del seu arxiu, ja iniciada a començaments del mateix segle. Això és un fet. Ara comprovarem que, en efecte, serveix de base a un procés de reacció senyorial.

consta —tal com adverteix l'escrivà de la pabordia de Lloret— «*el espíritu de los originales y lo que conduce al conocimiento de cada finca, con el fin de que se puedan capbrevar, y puedas saber con facilidad y con poco trabajo lo que te parezca conducente y necesario, (...) el terreno de la finca, sus vesanas o extension, los censos y los agrarios que paga, quien los cabrebó, día, año y notario ante quien se hizo la cabrevación y las afrontaciones que tiene, (...) sin que te embaracen las cláusulas de estilo que son las que llevan los originales y cansan la cabeza. Porque se ha procurado que no falte nada de lo sustancial, que se halla en los originales, y a un mismo tiempo la brevedad*» (ACG, *Pabordia de Lloret*, 8-e-21, foli 2).

11. ACG, *Actes capitulars* (7 de juliol de 1759). Els *aniversaris* eren fundacions de laics i eclesiàstics perquè se celebressin misses en sufragi de la seva ànima el dia que es complien anys de la seva defunció. Aquestes rendes eren distribuïdes entre els «*presbiteri canonic, sive praesbiteri de capitulo ac etiam omnibus aliis praesbiteris tam beneficiatis quam conductitiis*» (ACG, *Repertori de Sulpici Pontich*, vol. I, folis 2r i 3).

12. ACG, *Actes capitulars* (21 d'abril de 1759). D'acord amb les ordinations del 1313, que encara semblen vigents al segle XVIII, els canonges detenien les capellanies en nom del bisbe, i llurs rendes eren distribuïdes a mitges entre el capítol, d'una banda, i l'obra, el ferial i els beneficiats per l'altra (ACG, *Llibre d'en Calçada*, folis 93 i 120r; *Llibre verd*, foli 139).

13. ACG (1-d-8 i 7-e-7, respectivament).

14. ACG, *Llibre mestre*, realitzat pel sagristà major Anton de Bastero. La sacristia major detenia tretze beneficis —fundats en diferents capelles i altars—, participava en les «distribucions» de la seu i també percebia rendes de l'administració del vestuari i de la pabordia de l'Almoïna del Pa. Els seus dominis s'estenien per Llambilles, Solius, Llagostera, Aro, Santa Ceclina, Bell-lloc, Sant Medir, Girona, Salt, Fornells, Galliners, Sant Feliu de Garriga, Sant Feliu de Guixols, Campllonc, Caldes, Cassà, Santa Maria de Serra, Fenals, Jafre, Anglès, Quart, Santa Pelaia i Sant Mateu de Montnegre (*id., id.*, folis 69-70 i 447).

15. ACG, *Sacristia mitjana de la seu de Girona* (17-a-1, 17-a-...16). Al començament del primer llibre s'esmenta que l'any 1761 el canonge Dalmau de Ciurana va ordenar la recopilació de tots els títols i censos pertanyents a aquesta sacristia. Tenia rendes assignades a Girona, Vila-roja, Sant Daniel, Palau-sacosta, Montfullà, Aiguaviva, Estanyol, Vidreres, Maçanet de la Selva, Cartellà, Domeny, Canet d'Adri, Sant Gregori, Sant Julià de Llor, Amer, Vilobí, Sant Dalmat, Sant Martí Sapresa, Castanyet, Palafofols, Garrigoles, Serinyà, s'Agaró, Vilafreser, Calonge, Romanyà i Fenals.

Plets i concòrdies capitulars del segle XVIII

El motiu fonamental adduït pels canonges a l'hora d'argumentar les seves propostes, tant si tracten d'introduir canvis en el sistema administratiu com si només reclamen l'agençament arxivístic, és sempre la disminució de les rendes capitulars. Però no donen mai xifres, ni tampoc tenim la investigació prou avançada per ajustar els comptes corresponents. De tota manera, quan ja coneixem força bé la tendència clarament alcista d'aquest tipus d'ingressos senyorial fins a l'últim terç o l'últim quart de segle,¹⁶ podem conjecturar que a partir dels anys cinquanta els canonges detecten en realitat els primers símptomes d'inflexió, i la neutralitzen no tan sols a través d'un control més estricte de les rendes consuetudinàries, sinó també exigint-ne pels nous productes conreats. És a dir, afinen al màxim l'eina tradicional i bàsica per apropiari-se el treball d'altri —els capbreus de tota mena de drets feudals— àdhuc forçant-ne l'aplicació als conreus en expansió —com l'olivera— i als introduïts des de feia poc temps, com el blat de moro. Es tracta, doncs, d'un procés de reacció senyorial que serà conjugat amb la revifalla consegüent de la resistència camperola.¹⁷ D'aquí el recurs a una vella pràctica de la

16. Pierre Vilar demostrà la vitalitat d'aquests ingressos senyorial al segle XVIII basant-se en dades del patrimoni reial (cf. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona 1968, vol. III, p. 537). Després s'ha anat comprovant, almenys, a la mitra de Girona, als patrimonis nobiliaris dels Sentmenat i Medinaceli, al domini capitular de Lleida, a les torres de Cartellà (la Selva) i a la senyoria d'Orpí: cf. Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, *Las rentas episcopales en la Corona de Aragón en el siglo XVIII*, dins Jordi NADAL i Gabriel TORTELLA (eds.), *Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea* (Barcelona 1974), p. 21; Eva SERRA, *Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat*, «Recerques», 5 (1975), ps. 62 i 63; Jaume TORRAS, *Sobre la renta señorial en Cataluña a fines del siglo XVIII*, dins *La economía agraria en la Historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas* (Madrid 1979), ps. 324 i 325; Montserrat CAMINAL, Esteban CANALES, Àngels SOLÀ i Jaume TORRAS, *Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835). Els arrendaments de la casa de Medinaceli*, «Recerques», 8 (1978), ps. 58 i 59; M. CAMINAL, E. CANALES i J. TORRAS, *Sobre la renta señorial en Cataluña en el último tercio del siglo XVIII*, «Segundo Simposio sobre el Padre Feijoo y su Siglo» (Oviedo 1983), vol. II, ps. 264 i 265; Enric VICEDO, *Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII*, «Recerques», 12 (1982), ps. 70-73; E. CANALES, *Sobre la producció a la comarca de la Selva: les torres de Cartellà, 1616-1859*, «Estudis d'Història Agrària», 1 (1978), ps. 168-169; Josep M. TORRAS i RIBÉ, *El senyoriu d'Orpí. Impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyors i vassalls*, «Miscel·lània en honor de Josep M. Madurell» (Barcelona 1977), ps. 331 i 332. Les dues fases en l'evolució de la renda senyorial s'emfasitzen en els treballs de J. TORRAS, M. CAMINAL, E. CANALES i Àngels SOLÀ, així com també a la tesi doctoral de Montserrat DURAN, *Renda i producció agrària (s. XVI-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà* (Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres, 1984, inèdita).

17. Les observacions de Pierre Vilar sobre la dinàmica de reacció senyorial i resistència camperola troben confirmació a moltes monografies locals i als treballs específics sobre els conflictes que aleshores sorgeixen entre senyors i pagesos: cf. Pierre VILAR, *La fi dels elements feudals i senyorial a Catalunya als segles XVIII i XIX. Amb alguns punts de vista comparatius per a la resta d'Espanya i per al Rosselló, L'Avenç*, 1 (1977), ps. 74-80; Josep M. TORRAS i RIBÉ, *El senyoriu d'Orpí*, ps. 335-337; Elisa BADOSA, *Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet (1711-1835)*, «Primer Col·loqui d'Història Agrària» (València 1983), ps. 411-413; Montserrat CARBONELL, *Plets i lluita antisenyorial. El ducat de Cardona a les acaballes de l'Antic Règim*, «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), ps. 265-278; Gaspar FELIU, *Els plets del baró de Maldà*, «Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya», ps. 185-192,

justícia senyorial per dirimir els conflictes sobre drets feudals: els plets i concòrdies, tan abundants al darrer terç del segle XVIII.

La distribució cronològica dels litigis que varen tenir lloc al set-cents per iniciativa capitular¹⁸ suggereix, de fet, una duresa fiscal incrementada a començaments de segle, però la pressió senyorial encara sembla més intensa d'ençà dels anys seixanta.¹⁹ En qualsevol cas, la reacció capitular es confirma quan s'analitzen els drets en disputa i les allegacions de les parts litigants.

*Plets i concòrdies del capítol de la catedral de Girona (1712-1792)**

<i>Anys</i>	<i>Objectes de litigi</i>
1712	domini directe d'una finca
1718	tasca de blat, civada i altres grans
1723	delme i primícia d'olives
1724	canbreu de terres i pagament de censos endarrerits
1756-1768	límits de circumscripcions delmeres
1768	delme del blat de moro
1769	domini directe d'una casa
1769	delme d'olives
1774	tasca d'una peça de terra
1774	límits de circumscripcions delmeres
1785	redistribució de delmes i primícies
1786	delme del blat de moro (2 plets)
1787	delme i primícies d'oli
1791	domini directe d'una finca (7 plets)
1792	delme del blat de moro

* La regesta documental i les referències d'arxiu s'inclouen en apèndix.

i Albert COTS, *Institucions senyorials i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyorials*, «Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya», ps. 292-303. En aquesta comunicació d'A. Cots s'acaba establint com a «hipòtesi» que «si el nombre de conflictes senyorials augmentà a Catalunya a la segona meitat del segle XVIII no fou perquè aquestes institucions representessin un fre per al desenvolupament econòmic i social, o perquè una classe social determinada entrés en alguna mena d'abstracta contradicció amb els interessos dels senyors, sinó perquè a certes contrades de Catalunya es produí un canvi de mentalitat en un sector de l'opinió pública que féu que cada cop fossin menys acceptades les institucions senyorials i, per tant, que la seva existència generés cada cop més conflictivitat» (p. 299). Tot això sembla deduir-ho del fet que Reus era plena de jurisdiccions senyorials i, tanmateix, els artesans, comerciants i industrials no alleguen mai enlloc que les senyories impedeixin el desenvolupament de llurs activitats econòmiques. Doncs bé, tenint en compte que artesans, comerciants i industrials a vegades detenien senyories i, sobretot, negociaven correntment amb rendes senyorials —tal com demostren, per exemple, M. CAMINAL, E. CANALES i J. TORRAS (*op. cit.*, ps. 270-278)—, l'esmentada «hipòtesi» resulta inversemblant. En canvi, segur que no cal recórrer a cap mena d'«abstracta contradicció» per explicar-se aquests conflictes, sinó a una cosa tan concreta com la renda senyorial pagada pels pagesos, que tenien les mateixes raons de sempre per no canviar de «mentalitat» o, més precisament, d'actitud política.

18. Atès que l'Arxiu Capitular de Girona es troba en procés de catalogació, iniciada pels fons més antics, no podem assegurar que aquest buidatge de plets i concòrdies sigui exhaustiu. Tanmateix, la mostra dels anys 1712-92 sembla significativa, perquè s'ha conservat força la mateixa ordenació de l'època.

19. Núria Sales subratlla l'augment de la pressió senyorial a finals de segle (*cf.* N. SALES, *La crisi de l'Antic Règim a Catalunya (1789-1833)*, a *Història dels Països Catalans*, coordinada per A. BALCELLS, Barcelona 1980, vol. III, ps. 137-144).

Dels quatre plets de començaments de segle n'hi ha dos —un del 1712 i l'altre del 1718— que en principi tant podrien ésser signes de resistència pagesa com de reacció senyorial, perquè no queda prou clar si els drets reclamats pel capítol s'havien cobrat sempre o bé són reintroduïts després de caure en desús. En el primer es presenten com a prova de domini directe diversos capbreus, però són medievals, i en el segon el capítol afirma genèricament que la tasca «*se había estilado hasta entonces pagar*», sense aportar dades que ho confirmin per les terres en qüestió. Un tercer plet, el del 1724, interessa el repartiment de la renda senyorial amb la família noble dels Xammar, a la qual s'obliga a capbrevar i satisfer censos endarrerits pel fet de trobar-se registrats en capbreus anteriors, també medievals. I l'únic que no tan sols demostra nítidament un control efectiu de les rendes capitulars, sinó, a més, la voluntat decidida d'ampliar la base imposable és el que l'any 1723 adreça contra els pagesos de Pontós reclamant el delme i primícia d'olives, «perquè de ditas olives se fa considerable partida d'oli y sia cert que lo decimador universal y primicier respective de un terme o parròchia hage y dega exhigir cobrar dècima y primícia respective de tots los fruyts que en aquella se cullen». Aquesta vegada no hi ha dubte que s'imposen més o menys arbitràriament uns drets tradicionals a un conreu en expansió, fins aleshores lliure de càrregues senyorials.

No tenim constància de cap altre plet capitular fins a l'any 1756, que es produeix un llarg conflicte de jurisdiccions sobre els delmes d'uns terrenys mitgers entre Castelló d'Empúries i Sant Pere Pescador, finalment resolt amb la concòrdia del 1768. Ara bé, d'aquí en endavant el capítol porta un control cada vegada més rigorós de les seves rendes, continua disputant-se els delmes i primícies de les terres contigües amb les d'altres senyors i pledeja sistemàticament per gravar els conreus nous amb drets antics. Només a tall d'exemple, i per il·lustrar el cas més freqüent de litigi —sobre delmes—, transcrivim l'allegat que fa el capítol en justificació de la seva demanda contra els pagesos de Riumors l'any 1791:

«En atenció de que de temps antiquíssim e immemorial y mediant justos y robustos títols és y ha estat decimador universal del terme, parròchia y decimar del de Sant Mamet de Rimors y com a tal se troba en la quieta, pacífica e immemorial pocsessió de exigir y cobrar lo delme universal de blat, ordí, civada y mill que ha produït las terras de dit decimar a la quota de divuyt y mitge, una per lo delme, y mitge per la primícia, quedant las disset francas per lo cosetxero. Y que haventse de alguns anys a esta part dissecat moltas de las terras estagnosas y pantanosas que hi havia en dit terme y decimar se ha introduït y augmentat lo cultiu y sementera de blat de moro y altres fruyts estivals en tanta extenció y abundància com que són moltas y en gran quantitat las quarteras de blat de moro que produeixen ditas terras ocupadas en lo cultiu y sementera de fruyts estivals. Essent algunas de ellas de tal naturaleza que no permeten altre producto que lo blat de moro y fruyts de esta espècie. Y tenint present dit molt Illustre Capítol lo dret que afavoreix a tot decimador universal per exigir y cobrar delme dels fruyts que en notable quantitat se cullen en son respectiu decimar, especialment si la producció per major és de pochans anys atràs. Y lo que sobre est particular se ha declarat en disputas de esta naturaleza en los diferents casos que se ha ofert tractar de est punt, esperava convenir judicialment a dita universitat, particulars y terratinents del decimar de Rimors demanantlos que fossen respectivament condemnats haverli de donar, pagar y correspondrer delmes del blat de moro y

demés fruïts estivals, que no se li paga y correspon a la quota estilada dels demés fruïts.»

Per la seva banda, els pagesos declaren —en actitud defensiva— que «era allí molt antic lo cultiu y sementera de dit fruït, y que may se'n havia pagat delme, y que en quant als restants fruïts estivals era poca la quantitat que se'n havia cullit y cull», però ni tan sols l'argúcia serveix de res davant la notòria parcialitat de la justícia senyorial, que els obliga a admetre una «concordia» ajustada als interessos capitulars.

Tanmateix, hi ha detalls que deixen endevinar una certa resistència camperola de caire tradicional, com ara l'abandó esporàdic de la quota decimal al camp, els intents d'escamotejar béns dels capbreus i àdhuc la substitució de conreus tradicionals —sotmesos a la fiscalitat senyorial— per altres de nous, lliures de drets feudals.

Conclusió

A l'hora de recapitular aquestes notes gairebé només hem de subscriure afirmativament una de les tantes intuïcions fèrtils que conté la *Catalunya dins l'Espanya moderna* de Pierre Vilar, segons la qual «és fins i tot probable —i ara ho sabem segur— que la Catalunya del segle XVIII hagi conegut, com França, una "reacció senyorial" aferrada a descobrir drets oblidats, a fer el capbreu, "l'inventari i el reconeixement" de les càrregues antigues».²⁰ Perquè, en efecte, la pressió senyorial del capítol de la catedral de Girona sobre els pagesos del seu domini va ésser realment intensa —tal com demostren els plets i concòrdies—, no tan sols obligant-los al compliment estricte i exacte de tots els drets feudals consuetudinaris, sinó, a més, forçant-ne l'aplicació als conreus nous o en expansió —com el blat de moro i l'olivera— i potser també restablint-ne alguns que havien caigut en desús (censos, lluïsmes, tasques i altres drets dominicals). Vet aquí, doncs, l'interès justificat dels canonges per l'agençament de l'arxiu capitular, que va permetre millorar el control de les seves rendes i endurir els nivells d'exigència fiscal, ni que fos servint-se de l'evident parcialitat de la justícia senyorial per interpretar la documentació medieval i moderna d'acord amb els interessos dels senyors.²¹

Això no obstant, a través dels mateixos expedients dels conflictes s'entreveuen actituds de resistència camperola: a vegades els pagesos es neguen a reconèixer el domini capitular sobre les seves terres mentre no s'exhibeixin els títols pertinents, i més sovint encara l'objecte de litigi són els delmes, perquè, segons sembla,

20. Vol. III, p. 503. Respecte al cas francès, cf., entre altres, Albert SOBOLU, *La revolución francesa* (Madrid 1975; 1.ª ed.: 1966), p. 34, i Michel PÉRONNET, *Vocabulario básico de la revolución francesa* (Barcelona 1985), p. 54.

21. Les normes i jurisprudència que calia invocar en les sentències dels plets sobre delmes i primícies foren objecte de la tesi en dret canònic del prevere Narcís Coll i Prat, l'any 1782 (cf. Josep M. MARQUÈS, *De Cornellà a Caracas. L'arquebisbe Coll i Prat (1754-1822)*, «Revista de Girona», 100 [1982], ps. 242 i 243).

la pagesia introdueix, estén o va reduint conreus en funció de si són o no lliures de càrregues decimals, entre altres possibles motius.²²

En definitiva, els nombrosos plets i concòrdies del darrer terç del segle XVIII —tots d'iniciativa capitular, com els que podem suposar raonablement que varen continuar produint-se durant les tres o quatre primeres dècades del segle XIX— palesen, sens dubte, una notable capacitat de reacció senyorial davant la crisi de les seves rendes, però per mesurar-ne l'efectivitat ens cal una altra recerca.

22. Sobre la resistència camperola als delmes, *cf.*, sobretot, Esteban CANALES, *El diezmo a fines del Antiguo Régimen*, dins Gonzalo ANES (ed.), *La economía española al final del Antiguo Régimen. I. Agricultura* (Madrid 1982), ps. 143-147.

APÈNDIX

Plets i concòrdies del capítol de la catedral de Girona (segle XVIII)

- 11-XI-1712 Domènec Negre de Castelló d'Empúries per *«afectación y mala fe dixo en su firma de derecho ignorar el dominio directo»*. Una vegada el capítol ha fet la presentació de diversos capbreus que demostrin els seus drets sobre aquesta tinença, el pagès és condemnat a *«pagar, cabrevar y reconocer en la forma jurídica a favor de dicha pabordía, el dominio directo y alodial»*.
- ACG, Pabordia de Castelló
(14-e-6)
- 23-VII-1718 Uns quants veïns de Lloret es neguen a pagar la tasca de diferents terres de blat, civada i altres grans. El capítol ratifica llur obligació de satisfer-la tal com *«se havia estilado hasta entonces pagar y que legitimamente constaria hacerse y prestarse»*.
- ACG, Pabordia de novembre
(14-e-3)
- 23-XII-1723 El capítol adverteix els pagesos de Pontós que també han de pagar delme i primícia d'olives, *«perquè de ditas olives se fa considerable partida d'oli y sia cert que lo decimador universal y primicier respective de un terme o parrochia hage y dega exhigir y cobrar dècima y primícia respective de tots los fruyts que en aquella se cullen»*.
- ACG, Pabordia de Lloret
(14-d-10)
- 11-XI-1724 Francesca de Xammar i el seu fill Ramon de Xammar, nobles, són obligats a capbrevar les terres que tenen a Medinyà, a més de satisfer els censos endarrerits, d'acord amb els capbreus de 1324 i 1420.
- ACG, Pabordia de Castelló
(7-b-c)
- 16-I-1756 El capítol de la catedral de Girona i els domers de Castelló d'Empúries, com a decimadors i primicers d'aquesta parròquia, respectivament, pledegen amb els de Sant Pere Pescador sobre els límits de llurs circumscripcions delmeres.
- ACG, Pabordia de Castelló, Concòrdies,
plec núm. 1096
- 22-II-1768 Concòrdia entre els decimadors de Castelló d'Empúries i els de Sant Pere Pescador sobre els delmes i primícies d'uns terrenys mitgers en disputa.
- ACG, Pabordia de Castelló, Concòrdies
plec núm. 1096
- 15-IV-1768 Els ajuntaments de Palafolls i de Malgrat, d'una banda, i el duc de Medinaceli, el capítol de la catedral de Girona i el de Solsona, per l'altra, signen una concòrdia sobre la percepció i taxa del delme del blat de moro collit al terme de Palafolls.
- ACG, Repertori general de capellanies
(7-e-7, f. 769)

- 13-II-1769 El capítol denuncia Jaume Gou de Juià per haver rebut una casa en donació i no reconèixer el seu domini directe, ni pagar el lliuisme corresponent.
ACG, *Pabòrdia de Castelló*
(14-e-6)
- 16-III-1769 El capítol pledeja amb el poble de Garrigàs pel delme d'olives.
ACG, *Pabòrdia de Castelló*
(7-a-5, plec núm. 1098)
- 29-VIII-1774 Davant la negativa de Joan Botet, negociant de Lloret, a pagar la tasca d'una peça de terra, el capítol allega que des de l'any 1373 ha estat capbrevada en diferents ocasions.
ACG, *Pabòrdia de Lloret*
(14-d-10)
- 24-XII-1774 Concòrdia entre el capítol de la catedral de Girona i el monestir de Sant Pere de Roda sobre els límits de llurs circumscripcions delmeres a Castelló d'Empúries i Sant Joan Sescloses.
ACG, *Pabòrdia de Castelló*,
plec núm. 1097
- 7-VI-1785 Concòrdia feta entre el capítol i altres decimadors i primicers de l'Armentera sobre els fruits d'aquesta parròquia.
ACG, *Repertori general de capellanies*
(1-d-8, foli 36)
- 25 i 26-IX-1786 Atès que Jaume Cervosa i Isidre Ballart de Castelló d'Empúries havien deixat el blat de moro corresponent al delme abandonat en els seus camps, són condemnats a pagar 10 lliures i que cadascun faci «*el transporte o haga transportar a sus costas el expresado mahis en la casa de su domicilio avisando después al collector*».
ACG, *Pabòrdia de Castelló, Concòrdies*
plec núm. 1098
- 16-IX-1787 El capítol de la catedral de Girona i el rector de Garrigàs signen una concòrdia amb els pagesos del poble sobre el pagament del delme i primícies de l'oli.
ACG, *Pabòrdia de Castelló, Concòrdies*
plec núm. 1096
- 13-VIII-1791 Concòrdia entre el procurador del capítol de la catedral de Girona i el rector de la parròquia de Riumors, com a decimador i primicer universals d'aquest terme, respectivament, i la universitat i diferents particulars del lloc sobre el pagament de blat de moro en capsa.
ACG, *Pabòrdia de Castelló, Concòrdia*
plec núm. 1096
- 31-VIII-1791 El capítol denuncia Josep Esquen i Surís, pagès de Lloret, perquè no confessa i reconeix el domini directe d'una finca, ni paga els censos, lliuïsmes, tasques i altres drets dominicals, tot al·legant que només s'hi avindrà si li presenten «*los legítimos títulos de pertenencia del dominio directo sobre ella*».
ACG, *Pabòrdia de Lloret*
(14-d-10)

- 21-x-1791 *Id.* contra Esteve Vilallonga. *Id.*
- 24-x-1791 *Id.* contra Joan Cabanyas, Miquel Alba, Joan i Ramon Parés i Joan Baptista i Francesc Parés. *Id.*
- 14-xi-1791 *Id.* contra Josep Coll. *Id.*
- 8-i-1792 Concòrdia entre el capítol de la catedral de Girona i el rector de Riumors, com a decimador i primicier universals, respectivament, i la universitat i alguns particulars del poble sobre el pagament del delme del blat de moro.

ACG, *Pabordia de Castelló, Concòrdia*
plec núm. 1096